

ВШАНУВАННЯ ІВАНА БОРКОВСЬКОГО В УКРАЇНІ

З проголошенням незалежності Україні повернуто сотні імен її синів та дочок, які своєю інтелектуальною працею у різних країнах й галузях науки, літератури, культури і мистецтва принесли своїй Вітчизні добру славу й великий авторитет українській нації.

Серед них достойне місце посідає археолог Іван Борковський, який народився 8 вересня 1897 р. в с. Чортовець Городенківського р-ну Івано-Франківської обл.

Україномовному читачеві його ім'я та наукові здобутки чи не вперше стали відомі тільки з Енциклопедії українознавства та з ширшої публікації 1980 р. у авторитетному, але малодоступному тоді закордонному виданні [Падох, 1980, с. 627–637]. В незалежній Україні перша публікація про І. Борковського появилася у зв'язку з столітнім ювілеєм від дня народження вченого [Петегирич, 1998, с. 86–87]. Згодом короткі інформативні дані про дослідника появилися в українських енциклопедичних виданнях, викликаючи все більше зацікавлення [Петегирич, 2003, с. 348; 2004, с. 320–321; Романюк, 2008, с. 448–453]. До збору матеріалів про життєвий шлях і наукову творчість вченого та вшанування його заслуг особливо активно долучилися земляки з Городенківщини [Левкун, 2007].

Ще донедавна мало хто знав про наукові здобутки Івана Борковського – українця з Галичини, який творив в ім'я слави братнього чеського народу в Празі, що стала колискою української свободи.

У більшості праць, де мова йшла про ранньослов'янську історію, вченого називають першовідкривачем старожитностей празької археологічної культури, а його ім'я згадувалося українськими, російськими і білоруськими дослідниками, як “чехословацький археолог”.

Причиною замовчування походження археолога зі світовим ім'ям, особливо знаним у Європі, було його минуле – борця за самостійність України, яке підпадало під комуністичне тоталітарне тавро “українського буржуазного націоналіста”.

Такі українці – інтелігенти, інтелектуали переслідувались скрізь, і Чехословаччина не була виключенням із цього карального правила тоталітарного режиму СРСР. Багато українців, які опинилися там після Першої світової й активно працювали в міжвоєнний період зазнали переслідувань і були ув'язнені, знищені.

Не уникнув цього й І. Борковський, який був вимушений замовчувати своє національне походження після 1945 року і не контактував публічно з українськими науковими осередками. Коли органи НКВС СРСР у повоєнній Празі пред'явили І. Борковському обвинувачення, Президент Едуард Бенеш заступився за нього перед керівництвом Радянського Союзу і просив врахувати великі заслуги цього вченого перед народами Чехословаччини.

Його життя було під загрозою ще набагато раніше, а саме 1940 року. При опрацюванні збірки Йозефа Антоніна Їри його зацікавили керамічні знахідки з північної частини Праги. Іван Борковський зібрав аналогічні матеріали з інших пам'яток Чехії та Моравії та інтерпретував їх як вияв присутності давніх слов'ян на цих землях, датував VI ст. н.е. і назвав “празьким типом”. Першу частину своєї праці опублікував 1939 року у “Паматках археологічних” (“Давня Слов'янська кераміка у центральній Чехії”). Весь рукопис повинен був вийти як друга частина Празького університетського вісника із серії “Praehistorica”.

Однак друга світова війна цим намірам не сприяла. Все життя було підпорядковане нацистським інституціям. Після демонстрацій у жовтні та листопаді 1939 р. були закриті чеські вищі учбові заклади і зупинена вся їхня професійна діяльність. Публікація була видана 1940 р. Національним музеєм під назвою “Старослов'янська кераміка у центральній Європі. Студії до початків слов'янської культури”.

Вказувати на стародавність слов'янської культури на території, яка щойно стала "німецьким простором", було небезпечно. Тема книги уникла цензури, однак привернула увагу німецьких археологів і видання І. Борковського було зняте з продажу. Від найгіршого, тобто від депортації та концентраційного табору, його врятував віденський археолог Карл Вілфонседер, який проголосив, що йдеться про невідому працю, яка не варта того, щоб нею цікавилися німецькі інституції. Така невидима колегіальність і втручання інших осіб зберегли життя Івану Борковському. Праця про "празький тип" є найвизначнішим внеском Івана Борковського і вона визнається всіма, хто цікавиться початками слов'янської культури.

Після 1945 року вчений продовжує дослідження Празького граду. Він провів також розкопки Лівого Градця, вивчав пам'ятки римської доби, кельтську пластику, поховальний обряд слов'ян.

Наукові заслуги І. Борковського були оцінені званням доктора наук за працю "Празький град у світлі нових досліджень" (1960), яка залишилася у рукописі. Оцінкою заслуг Івана Борковського було і обрання його головою Чехословацького археологічного товариства (1968–1975).

Помер І. Борковський 17 березня 1976 року. Похований у другому відділі на Ольшанському кладовищі Праги.

У ювілейний 2007р. з 17 по 25 вересня в м. Чернівцях, Івано-Франківську, Городенці, с. Чортовець – малій батьківщині відомого вченого, вперше в Україні відбулося святкування 110 річниці з дня народження Івана Борковського – першовідкривача археологічної празької культури, вченого з європейським іменем. Завдяки численним заходам було увічнено пам'ять про видатного українця.

У селі Чортовець урочисто відкрито пам'ятник Івану Борковському в центрі села, на подвір'ї нової середньої школи. Тут розмістився музей видатного земляка (автори Я. Левкун, В. Шендеровський). Автор пам'ятника заслужений художник України Микола Обезюк з Києва. Він творець десятка пам'ятників у столиці держави.

Меценат бронзового погруддя – підприємець, генеральний директор ПП "ВОТУМ", чортівчанин Роман Калин.

Обробку каменю під постамент здійснив художник з Городниці Городенківського району Андрія Кучмей.

Кошти на створення музею виділили Городенківська районна державна адміністрація (голова Василь Ємчук) та депутат Івано-Франківської обласної ради Василь Костюк.

У видавництві "Прут-Принт" м. Снятин вийшла друком монографія про наукову й громадську діяльність І. Борковського [Левкун, 2007]. Сюди увійшли найновіші матеріали зібрані автором у Празі при сприянні директора відділення археології Інституту археології Чеської академії наук Яна Фроліка та його колеги – докторанта Яни Марікової. Окремі документи були отримані завдяки посольству України в Чехії (надзвичайний й повноважений посол Іван Кулеба, секретар посольства Юлія Клочко.

Рис. 1. Пам'ятник І. Борковському в с. Чортовець на Івано-Франківщині

Fig. 1. Monument of I. Borkovskiy in village Chortovets', Ivano-Frankivsk region

Багато матеріалів передано з посольства Чеської Республіки в Україні (надзвичайний й повноважний посол Карел Штіндл, секретар посольства Петер Вагнер). Цікаві документи одержано від сестри Івана Борковського Софії Кічеровської з США.

У Прикарпатському Національному університеті ім. В. Стефаника пройшла наукова конференція пам'яті І. Борковського.

Велика міжнародна конференція за участю більше 20 вчених з Праги, Києва, Тернополя, Івано-Франківська пройшла у стінах Чернівецького Національного університету ім. Ю. Федьковича.

Телеграмами конференцію вітали за дорученням Президента України Віктора Ющенка, керівник головної служби гуманітарної політики Секретаріату Президента України – Олександр Биструшкін, Міністерство закордонних справ, посол Іван Кулеба, Вітєслав Півонька – тимчасово повірений у справах Чеської республіки в Україні.

Ярослав Левкун спільно з головою Івано-Франківської обласної ради Ігорем Олійником при сприянні виконкому міської ради м. Івано-Франківська (голова Віктор Анушкевичус) одну з нових вулиць найменували іменем І. Борковського. Створено документальний телевізійний фільм про вченого – “На вітвар України” (автори Я. Левкун, Г. Філіпова). Весною 2010 р. буде відкрито меморіальну таблицю видатному галичанину на одній з будівель вулиці І. Борковського в Івано-Франківську.

Завдяки проведеній великій роботі нині про І. Борковського не тільки заговорили в Україні та Чехії. Його пізнав український народ. З науковими працями вченого ознайомлений Президент України Віктор Ющенко, Міністерство закордонних справ. Розміщено багато публікацій в газетах, журналах України, Чеської Республіки. На Городенківщині створено громадську організацію “Товариство українсько-чеських культурних взаємин імені Івана Борковського”.

Дослідження наукової творчості чеського археолога з українським галицьким корінням продовжується і це приносить добрі результати.

ЛІТЕРАТУРА

Левкун Я.

2007 Археолог Іван Борковський: повернення у славі в Україну. – Снятин: Прут-Принт. – 232 с.

Падох Я.

1979–1980 Археолог Іван Борковський: дослідник Празького королівського замку // Harvard Ukrainian Studies. – Vol. III/IV. – Part 2. – P. 627–637.

Петегирч В.

1998 Іван Борковський – видатний археолог з Прикарпаття // Постаті української археології. МДАПВ. – Вип. 7. – С. 86–87.

2003 Борковський Іван // Енциклопедія історії України. – Т. 1. – Київ. – С. 348.

2004 Борковський Іван // Енциклопедія сучасної України. – Т. 3. – Київ. – С. 320–321.

Романюк Т.

2008 Наукова діяльність Івана Борковського в Чехословаччині // МДАПВ. – Вип. 12. – С. 448–453.